

Hjándi's

DEBRECENI EGYETEM • TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR
SZERVES KÉMIAI TANSZÉK

Dinya Zoltán

SZERVES
TÖMEGSPEKTROMETRIA

Debrecen, 2001

BEVEZETÉS

1.	<i>MOLEKULÁK IONIZÁCIÓJA</i>	4
2.	<i>TÖMEGSPEKTROMÉTEREK FELÉPÍTÉSE, MŰKÖDÉSE</i>	11
2. 1.	Mintabevitel.....	13
2. 2.	Elektronütközéses ionizáció (EI). EI ionforrás.....	15
2. 2. 1.	Gyakorlati tudnivalók.....	18
2. 3.	Analizátorok.....	19
2. 3. 1.	Szektor analizátorok (E, B).....	21
2. 3. 2.	Lineáris kvadrupól analizátor (Q).....	27
2. 3. 3.	Kvadrupól ioncsapda analizátor (IT).....	32
2. 3. 4.	Repülésidő analizátor (TOF).....	38
2. 4.	Detektorok. Jelfeldolgozás.....	44
3.	<i>SZERVES TÖMEGSPEKTROMETRIA ALAPJAI</i>	51
3. 1.	Alapfogalmak.....	51
3. 2.	Természetes izotópok megjelenése a tömegspektrumokban.....	54
3. 2. 1.	„A+1” elemek: C, H, N.....	56
3. 2. 2.	„A+2” elemek: O, S, Cl, Br.....	61
3. 3.	„Gyűrűk plusz kettőskötések” szabály.....	61
3. 4.	Tömegspektrumok értelmezésének általános szempontjai.....	62
4.	<i>SZERVES VEGYÜLETEK IONJAINAK KÉPZŐDÉSE ÉS BOMLÁSA. TÖMEGSPEKTRUMOK PRAKTIKUS ÉRTELMEZÉSE</i>	64
4. 1.	Az ionképződés energetikai viszonyai.....	68
4. 2.	A fragmentációs folyamatok termokémiai értelmezése.....	76
4. 3.	Töltés lokalizáció, delokalizáció.....	87
4. 3. 1.	σ - hasadás.....	91
4. 3. 2.	α - hasadás.....	96
4. 3. 3.	Induktív hasadás (i).....	117
4. 3. 4.	Aromás gyűrűhöz kapcsolódó kötés hasadása.....	129
4. 3. 5.	Gyűrűs szerkezetek fragmentációja.....	137
4. 3. 6.	Gyökindítású átrendeződések. H – átrendeződések.....	153
4. 4.	Negatív tötésű ionok. EI(-).....	188

5.	SZERVES VEGYÜLET TÍPUSOK ÁLTALÁNOS EI(+)	TÖMEGSPEKTROMETRIAI
	JELLEMZŐI	194
5. 1.	Szénhidrogének	194
5. 1. 1.	Telített szénhidrogének: alkánok (paraffinok)	194
5. 1. 2.	Telítetlen szénhidrogének: alkének és alkinek	197
5. 1. 3.	Telített gyűrűs szénhidrogének: cikloalkánok	198
5. 1. 4.	Telítetlen gyűrűs szénhidrogének	199
5. 1. 5.	Aromás szénhidrogének	199
5. 2.	Alkoholok és fenolok	201
5. 2. 1.	Telített alifás alkoholok	201
5. 2. 2.	Telítetlen alkoholok	206
5. 2. 3.	Telített diolok, triolok	206
5. 2. 4.	Telített gyűrűs alkoholok	208
5. 2. 5.	Aromás alkoholok és fenolok	209
5. 3.	Éterek, acetálok és ketálok. Ortoészterek	215
5. 3. 1.	Alifás éterek	215
5. 3. 2.	Aromás éterek	220
5. 3. 3.	Gyűrűs alifás éterek	224
5. 3. 4.	Acetálok és ketálok; ortoészterek	232
5. 4.	Karbonil vegyületek	237
5. 4- 1.	Aldehydekek	250
5. 4. 2.	Ketonok	252
5. 4. 3.	Észtterek és laktonok	260
5. 4. 4.	Karbonsavak és karbonsavanhidridek	271
5. 5.	Szerves kénvegyületek	276
5. 5. 1.	Alifás tiolok (merkaptánok)	276
5. 5. 2.	Aromás tiolok (tiofenolok)	278
5. 5. 3.	Tioéterek (szulfidok). Tioacetálok és tioketálok. Szulfoxidok és szulfonok. Szulfonamidok. Tioamidok	280
5. 6.	Nitrogéntartalmú szerves vegyületek	294
5. 6. 1.	Alifás aminok	294
5. 6. 2.	Cikloalkil aminok	298
5. 6. 3.	Ciklikus aminok	299
5. 6. 4.	Aromás aminok	305
5. 6. 5.	Amidok és laktámok	302
5. 6. 6.	N-oxidok	321
5. 6. 7.	N-nitrozo-vegyületek	324

5. 6. 8.	Nitrovegyületek.....	326
5. 6. 9.	Oximok és oximéterek.....	328
5. 6.10.	Azometinek és azovegyületek.....	330
5. 6.11.	Nitrilek.....	334
5. 7.	Szerves halogéntartalmú vegyületek.....	336
5. 8.	Heterociklusos alapvegyületek.....	338
6.	<i>A SZERVES TÖMEGSPEKTROMETRIA EGYÉB /LÁGY/ IONIZÁCIÓS MÓDSZEREI.....</i>	353
6. 1	Kémiai ionizáció (CI).....	354
6. 1. 1.	Pozitív kémiai ionizáció [CI(+), PCI].....	357
6. 1. 2.	Negatív kémiai ionizáció [CI(-), NCI].....	361
6. 2.	Szekunderion tömegspektrometria (SIMS).....	364
6. 2. 1.	Plazma deszorpció (PD).....	365
6. 2. 2.	Folyadék szekunderion tömegspektrometria (LSIMS) Gyors atom/ion bombázás [FAB/FIB].....	366
6.3.	Párolgatáson alapuló ionizációs módszerek.....	373
6. 3. 1.	Deszorpciós kémiai ionizáció (DCI).....	374
6. 3. 2.	Térdeszorpció (FS) és térionizáció (FI).....	397
6. 3. 3.	Termospray (TSP) és plazmaspray (PSP) ionizáció.....	376
6. 3. 4.	Ionizáció légköri nyomáson: elektropray (ES), ionspray (IS) és légköri nyomású kémiai ionizáció (APCI).....	380
6. 4.	Mátrix-segített lézer deszorpció és ionizáció (MALDI).....	394
7.	<i>ELVÁLASZTÁSTECHNIKÁKKAL KOMBINÁLT TÖMEGSPEKTROMETRIAI MÓDSZEREK: GC-LC-CE-MS.....</i>	402
7. 1.	Gázkromatográfia – tömegspektrometria (GC-MS).....	403
7. 2.	Folyadékkromatográfia – tömegspektrometria (LC-MS).....	410
7. 2. 1.	Direkt folyadék bevitel (DLI).....	414
7. 2. 2.	Mozgószalagos illesztés (MBI).....	418
7. 2. 3.	Részecskeáram illesztés (PBI).....	419
7. 2. 4.	Folyamatos áramlású FAB/FIB vagy dinamikus LSIMS illesztés.....	420
7. 2. 5.	Kapillár-elektrokromatográfia-tömegspektrometria (CEC-MS).....	424
7. 2. 6.	Termospray és plazmaspray illesztés (TSP-PSP)	429
7. 2. 7.	Atmoszferikus nyomású ionizációs (API) illesztések (ES/IS, APCI).....	432

8.	<i>IONOK DISSZOCIÁCIÓJA, ÜTKÖZÉS INDUKÁLT DISSZOCIÁCIÓK (CID). TANDEM TÖMEGSPEKTROMETRIA (MS-MS)</i>	440
8. 1.	Unimolekuláris iondisszociációk: metastabilis ionok.....	440
8. 1. 1.	Metastabilis ionok egyszeres- és kettős fókuszálású mágneses készülékekben.....	442
8. 1. 2.	Kapcsolt pásztázásos technikák (Linked Scanning, MIKE).....	450
8. 2.	Ütközés indukált disszociációk (CID) és CID tömegspektrometria. Kinetikus energia felszabadulás (KER).....	451
8. 2. 1.	Ütközés indukált disszociációk (CID).....	451
8. 2. 2.	Kinetikus energia felszabadulás (KER). Csúcsalakok vizsgálata.....	454
8. 2. 3.	Tandem tömegspektrometria (MS-MS).....	458
8. 2. 4.	MIKE, CID és a tandem tömegspektrometria alkalmazási lehetőségei.....	463
9.	<i>FELHASZNÁLT/AJÁNLOTT IRODALOM</i>	470
10.	<i>MELLÉKLET</i>	473
10. 1.	Alkalmazott jelölések/rövidítések.....	474
10. 2.	Molekulaionok leggyakoribb neutrális vesztségei (M1).....	476
10. 3.	Gyakorta előforduló fragmens-ionok tömeg/összetétel táblázata (M2).....	478
10. 4.	Referencia vegyületek jellemzői.....	482
10. 4. 1.	Perfluorokerozén (PFK), pozitív ion (M3A).....	482
10. 4. 2.	Perfluorokerozén (PFK), negatív ion (M3B).....	483
10. 4. 3.	Perfluorotributilamin (PETBA) (M3C).....	484
10. 4. 4.	Trisz(perfluoroalkil)-s-triazinok (M3D).....	485
10. 4. 5.	Céziumjodid (M3E).....	486
10. 4. 6.	Polietilén-glikol (PEG) (M3F).....	487
10. 4. 7.	Mióglobin (M3G).....	488